Samene – et folk uten forhistorie?

En analyse av samiske museers utstillinger med vekt på hvordan samisk forhistorie presenteres i utstillingene.

SILJE OPDAHL MATHISEN*

Title: The Sami – a people without prehistory?

Abstract: *This Ph.D. project is connected to the Patterns of Cultural Valuation research project, which seeks to investigate how different ethnic groups and minorities have been presented and represented in Norwegian museums of cultural history during the last 150 years. I wish to analyze exhibitions at Sami museums in Norway, Sweden and Finland, with a special emphasis on how Sami prehistory is presented in these exhibitions. The starting point of my project is the research done on Sami archaeology within the last 25 years. I wish to investigate how, and to which extent, this research is being presented in the exhibitions. Exhibitions at Sami museums have been criticized for representing Sami culture as static and timeless, and in this way reproducing old-fashioned ethnographic stereotypes and doing a kind of “self-orientalization”. Is it possible to avoid this within the confines of traditional ethnographic and historical-chronological representation? Sami museums are an arena where several potential problematic aspects with the museum institution in general are highlighted. Questions like Whose past? Whose land? Who has the right to represent and to be represented? are being asked. Historically, the Sami people have been presented as the exotic “other” in the national museums in Norway, Sweden and Finland. What happens when the Sami make their own exhibitions and represent themselves? And how have the national museums adapted to this new museum reality? To be able to study this, I have also included national museums with exhibitions of Sami culture and history in the analysis.*

Key words: Sami museums, exhibitions, prehistory, social archaeology.

MØNSTRE AV KULTURELL VERDSETTING

Forskningsprosjektet *Mønstre av kulturell verdsetting*, som mitt PhD-prosjekt er en del av,

undersøker hvordan ulike etniske grupper og minoriteter har blitt fremstilt i kulturhistoriske museer i Norge i løpet av de siste 150 år.¹ Forskning om kulturhistoriske museer i Nor-

138 ge og deres representasjon av ulike etniske grupper og minoriteter åpner for et bredt spekter av perspektiver og spørsmål. Norge har én urbefolkning; samene, fem nasjonale minoriteter og en økende befolkning med innvandrerbakgrunn. I dagens flerkulturelle samfunn møter kulturhistoriske museer mange nye utfordringer. Museene må redefinere sine samfunnsoppgaver og utvikle nye perspektiver på samlingspolitikk og utstillinger. Situasjonen ved de norske kulturhistoriske museene gjenspeiler forholdene ved kulturhistoriske museer internasjonalt. Prosjektet tar dermed norske museer som case studies i en større internasjonal sammenheng.

Mønstre av kulturell verdsetting beskjeftiger seg med dialektikken mellom fortellinger om historie, kultur, identitet og tilhørighet, og hvordan disse fortellingene fremstilles visuelt i museene. Vi er opptatt av hvorvidt sentrale museumsrepresentasjoner bygger på og reproducerer eldre modeller og forestillinger om nasjonen og det norske, hvordan nye visjoner og paradigmer blir tatt inn, og hvilke visuelle og estetiske grep som er anvendt i museumsutstillinger. Videre studerer vi hvordan minoritetsgrupper fremstiller seg selv i sine egne museer, og undersøker representasjoner av samfunnets mangfold i museer.

SAMENE – ET FOLK UTEN FORHISTORIE? BAKGRUNN FOR PHD-PROSJEKTET

I mitt PhD-prosjekt ønsker jeg å undersøke hvordan samisk forhistorie fremstilles på samiske museer i Norge, Sverige og Finland. Jeg tar utgangspunkt i de siste ca 25 årene med forskning på samisk arkeologi, og vil undersøke i hvilken grad og hvordan denne forskningen formidles på de samiske museene. Jeg vil også undersøke hvordan samisk forhistorie

fremstilles på de ulike nasjonale kulturhistoriske museene (heretter kalt majoritetsmuseene). Samiske museer er en arena hvor flere potensielt problematiske sider ved museumsinstitusjonen trer frem. Det gjelder spørsmål om hvem sin fortid som presenteres, hvem som eier området hvor denne fortiden utspiller seg, og hvem som har rett til å representere og bli representert. I majoritetsmuseene har samene tidligere blitt fremstilt som de eksotiske andre. Hva skjer når samene lager egne museer og representerer seg selv? Kan det komme noe nytt ut av dette, eller er museumsinstitusjonen en så hegemonisk struktur at det er umulig å forandre dets innhold? Og hvordan svarer majoritetsmuseene på utfordringen?

Analysen omfatter samiske museer i Norge, Sverige og Finland.² Sverige og Finland har ett samisk hovedmuseum hver, henholdsvis Äjtte fjell- og samemuseum i Jokkmokk og Siida samisk museum i Inari. I Norge er situasjonen noe annerledes. Her har Sametinget forvaltningsansvar for 11 samiske museer, fordelt på 6 museumssiidaer eller konsoliderte museer. Det store antallet samiske museer i Norge må sees i sammenheng med at Norge har den største samiske befolkningen. Samtidig kan det også sees som uttrykk for en generell tendens til en økende heterogenisering av samekulturen, hvor ulike samiske grupperinger gjør krav på sin egen fortid – og sitt eget museum. Det blir omfattende å inkludere alle de 11 samiske museene på norsk side i min analyse, men det endelige utvalget er ikke bestemt ennå. I tillegg til å analysere utstillingene ved de samiske museene vil jeg også se på utstillinger av samisk kultur og historie ved de ulike nasjonalmuseene, heretter kalt majoritetsmuseene. Det er Finlands nasjonalmuseum i Helsingfors, Nordiska museet og Historiska museet i Stockholm og Norsk Folkemuseum i

Oslo. Norge har ikke ett sentralt historisk museum med arkeologiske utstillinger, men ansvaret er fordelt på fem regionale museer i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. I analysen vil jeg trolig inkludere Historisk museum i Oslo og Tromsø museum. Jeg vil hovedsakelig basere mine analyser på eksisterende utstillinger, og på intervjuer av de som har deltatt i prosessen med å lage utstillingene. For å kunne se endringer over tid vil det også være nødvendig å gjøre arkivstudier av eldre og demonterte utstillinger.

Arkeologi fikk en viktig rolle i dannelsen av den norske, nasjonale identiteten. Det ble nærmest en nasjonal oppgave for arkeologifaget på 1800-tallet å lage felles myter og historier, og slik å skrive den stolte nasjonale historien (Bergstøl 2008:14). Mange av de største arkeologiske museene ble grunnlagt i en tid med sterke nasjonale strømninger (se for eksempel Shetelig 1944, Lidén 1991). De har slik fungert som en kilde til produksjon av nasjonal identitet. Den nasjonale fortellingen var koblet til en tro på at en nasjon har sitt utspring i én etnisk gruppe. I forhold til nasjonalstatens ideal om sammenfallende politiske, kulturelle og etniske grenser ble samene et forstyrrende element (Hansen og Olsen 2004:19, Bergstøl 2008:7). Samene, et folk som tradisjonelt har levd innenfor et område som strekker seg over fire nasjonalstater på Nordkalotten, ble derfor ikke en del av, eller i beste fall marginalisert i de nasjonale fortellingene på de kulturhistoriske museene.

I følge Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen er det først på 1980-tallet at man kan snakke om samisk historie og arkeologi som synlige akademiske felt (Hansen og Olsen 2004:13). Tidligere var forskning og fremstilling av samenes kultur og historie en del av etnografien, og samene ble på denne måten en slags statis-

ter i de nasjonale historiene. Nordmenn ble fremstilt som kulturfolk og bærere av norsk kultur, mens samene ble fremstilt som naturfolk og marginalisert i den nasjonale fortellingen. Det oppsto slik et seiglivet skille mellom norsk og svensk historie på den ene siden og samisk etnografi på den andre, både i vitenskapelige tekster og i museale fremstillinger (Hansen og Olsen 2004:10-13). Museene visualiserte og naturaliserte dette som et skille mellom historiske nasjoner med evne til utvikling og forandring, og urfolk og etniske minoriteter som ikke var i stand til den samme utviklingen. Fordi de sistnevnte samfunnene ble oppfattet som statiske kunne de analyseres uten den tidsdimensjonen man anså som fundamental for historiske folk. Eventuell endring ble ofte knyttet til oppløsning, kulturelt forfall og tap av identitet i møte med modernitet. Man satt da igjen med et etnografisk bilde av samisk kultur som statisk og døende (Olsen 2000, Mathisen 2004).

De eldre etnografiske museumsutstillingene har blitt kritisert for å gi en stereotyp fremstilling av samene. En stereotypi er en stivnet, vanemessig og unyansert oppfatning, innstilling eller handling, som reduserer et mangfold av egenskaper til noen få faktorer som gjøres vesentlige, naturlige og iboende (Baglo 2001: 11). Fra slutten av 1970-tallet har Europas presentasjon av andre kulturer vært gjenstand for kritisk debatt. Det har blitt hevdet at når vestlige stereotypier blir reproduisert fører dette til en essensialisering av forestillinger om rase, mentalitet og kultur som i siste instans legitimerer vestlig herredømme over andre kulturer (Olsen 2000:13). Museene er en viktig del av dette bildet. Museene tilegnet seg andre kulturer i bokstavelig forstand, i det de samlet, oppbevarte, forsket på og stilte ut sine versjoner av disse kulturene. De siste ca 30

140 årene har sett en oppblomstring av interesse for innfødtes/urbefolknings kulturelle, sosiale og økonomiske rettigheter. Utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget og demonstrasjonene mot dette på 1970- og begynnelsen av 1980-tallet satte for alvor søkelyset på samiske rettigheter, eller mangelen på sådanne. Dette sammenfalt med at man på 1960- og 1970-tallet innenfor fag som sosialantropologi og sosiologi utviklet nye teoretiske rammeverk for forståelse av etnisitet og kulturell variasjon, og med fremvekst av post-kolonialismen, som satte fokus på minoriteters kulturelle og politiske rettigheter. Siden 1970-tallet har det kommet en rekke samisk museer på Nordkalotten. Fremveksten av egne samiske museer må sees i sammenheng med slike etno-politiske prosesser. Museene ble skapt ut i fra ønsker om blant annet å synliggjøre samisk kultur, styrke samisk kulturell identitet, og for å bevare den samiske kulturarven. Disse museene og de utstilte gjenstandene har vært aktivt med på å skape kunnskap og identitet i det samiske museumslandet. Museene har hatt en viktig rolle i skapelsen av samisk identitet siden 1970-tallet, og har det fortsatt. Museer er ikke er en passiv refleksjon av hva som skjer i samfunnet, men er aktivt med på å skape kunnskap (Webb 2006:169).

ET ARKEOLOGISK PERSPEKTIV: OM SAMISK FORHISTORIE

Mitt PhD-prosjekt kan vel sies å være hybrid i og med at jeg både har et arkeologisk og et museologisk perspektiv på utstillinger. Det er mange eksempler på at arkeologi både har blitt brukt og brukes til å skape og legitimere nasjonale identiteter, og til å gjøre krav på territorier. Post-prosessuell arkeologi er en teoretisk retning som oppsto på 1980-tallet. Dette

er en sekkebetegnelse på et mangfold av ulike teoretiske retninger med noen felles særtrekk. Den post-prosessuelle arkeologien har blant annet gitt en rekke kritiske perspektiv på hvordan arkeologi fungerer som en praksis i samtiden, og hvordan arkeologi er involvert i konstruksjonen av kulturell identitet (Jones 2005:6). I dette PhD-prosjektet ønsker jeg å undersøke hvordan arkeologi "brukes" i museumsutstillinger og hvilken rolle arkeologi slik spiller i (re)-konstruksjon av samisk identitet og revitalisering av samisk kultur. Den arkeologiske faghistorien vil derfor være et nødvendig bakteppe for å undersøke hvordan senere års forskning på samisk historie og arkeologi blitt tatt i bruk i utstillingene.

Samisk forhistorie er fremdeles et potensielt problematisk og kontroversielt begrep. Bjørnar Olsen diskuterer både begrepet "forhistorie" og begrepet "samisk" (Olsen 2007). Begge er problematiske, hver på sin måte. Olsen mener til varsomhet i bruken av begrepet "forhistorie". Skillet mellom forhistorie og historie er nært knyttet til en evolusjonistisk tankegang om kulturelle fremskritt. At noe er "forhistorisk" kan dessuten ha en negativ klang – det kan oppfattes som bakstreversk og primitivt. Begrepet "samisk" er en etnisk kategoriserende merkelapp, og mange har reist til dels sterke innvendinger mot bruk av slike merkelapper i arkeologien. Olsen mener at etnisitet er et høyst legitimt og studerbart fenomen også for arkeologer – forutsatt at det har vært et relevant fenomen for befolkningen i det tidsrommet som studeres. For samenes del hevder Olsen at det er relevant å snakke om samisk etnisitet tilbake til årtusenet før Kristi fødsel. Da ble grunnlaget lagt for det som senere fremstår som samisk og "norrøn" etnisitet i det nordlige Norden. Fra denne tid gir det mening å snakke om en samisk fortid eller en samisk historie,

hevder han. Det er høyst sannsynlig at det er befolkningskontinuitet videre bakover i tid, men det gir ikke mening å hekte etniske merkelapper på tidligere perioder – så lenge etnisitet ikke kan sies å ha hatt betydning for de kulturelle, sosiale eller økonomiske valg som menneskene tok (Olsen 2007:213-214).

En grunn til at samisk forhistorie ikke har fått noen fremtredende plass i de samiske museene kan søkes i den arkeologiske faghistorien (Hansen og Olsen 2004:13). Det er ikke før på 1980-tallet at man kan begynne å snakke om samisk historie og samisk arkeologi som synlige akademiske felt. Til gjengjeld har studiet av samisk forhistorie vært et meget vitalt forskningsfelt innen norsk og nordisk arkeologi de siste ca 25 årene (Olsen 2004:25). Parallelt med fremveksten av samiske museer ble altså samisk arkeologi utviklet som en vital del av norsk og nordisk arkeologi. Dette kan sees i sammenheng med utviklingen av nye teoretiske rammeverk for forståelse av etnisitet og kulturell variasjon. Fredrik Barths bok *Ethnic groups and boundaries* (1969) var banebrytende i så måte. Han dreide fokus fra å forske på etnisitet innenfor grupper, til å forske på prosesser som foregikk mellom grupper. Etnisitet er en form for sosial organisering av samkvemmet mellom grupper, og slik kan etnisitet sies å være bevisstheten om egen identitet vis-à-vis andre grupper. Sosialantropologen og arkeologen Knut Odner tok utgangspunkt i Barths bok, og stilte spørsmål om hvorfor samisk identitet har oppstått, og hvordan den har blitt vedlikeholdt (Odner 1983). Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen hevder, med utgangspunkt i Odners modell, at samisk etnisitet kan spores i det arkeologiske materialet fra slutten av siste årtusen før Kristi fødsel (Hansen og Olsen 2004:41).

I perioden fra 1700-tallet og frem til begyn-

nelsen av 1900-tallet har synet på samenes opphav endret seg flere ganger. Først oppfattet man samene som 'det opprinnelige andre' – det vil si Skandinavias urinnvånere. Deretter oppfattet man samene som 'et arktisk andre' – en kulturdualisme hvor arktisk steinalder ble tilskrevet den samiske befolkningen, med en kultur preget av skiferredskaper i motsetning til den sydsandinaviske steinalderens flintredskaper. Til slutt kom teorien om 'et østlig andre', hvor man mente at samene måtte være innvandret fra Nord-Asia på et relativt sent tidspunkt, og at de derfor ikke hadde noen større betydning i den norske eller svenske historien (Baglo 2001:32-54). Samenes historiske betydning har slik blitt stadig mer marginalisert. Cathrine Baglo hevder at et resultat av teorien om at samene hadde innvandret østfra og dermed var av en fremmed nasjonalitet var at de ble ekskludert som historisk objekt. Samenes kultur ble sett som statisk og historieløs, og dermed henvist til en etnografisk kategori. Skiftende syn på samenes opprinnelse må sees i sammenheng med Vestens endrede politiske og vitenskapelige holdninger i synet på såkalte primitive folkeslag (Baglo 2001:55-56).

Samenes område har over tid blitt innlemmet i fire ulike nasjonalstater. Selv om det er mange fellestrekk i den samiske kulturen på tvers av landegrensene har forholdet til den respektive nasjonalstaten og dens lovgivning påvirket dem i ulik grad. I PhD-prosjektet vil jeg derfor også måtte gi en kortfattet utredning av samenes nyere historie i de tre landene som omfattes av analysen.

ET MUSEOLOGISK PERSPEKTIV: OM UTSTILLINGER PÅ SAMISKE MUSEER

Den museologiske vinklingen går ut på å

142 undersøke hvilken rolle museene har i (re-)konstruksjonene av samisk identitet og revitalisering av samisk kultur. Med bakgrunn i den arkeologiske faghistorien vil jeg undersøke hvilken del av den arkeologiske forskningen museene velger å formidle og hvilke deler av forskningen de velger bort. Dette handler om hvilke historier som fortelles. Deretter vil jeg undersøke hvordan disse historiene fortelles, det vil si hvilke virkemiddel som tas i bruk i utstillingene.

Samiske museer er et relativt nytt fenomen som foreløpig ikke har vært gjenstand for så mye forskning. Tidligere forskning har kritisert de samiske museene for å bruke de samme virkemidlene og dermed formidle de samme stereotypiene som i eldre etnografiske utstillinger av samekulturen. Bjørnar Olsen besøkte i 1998 de tre samiske hovedmuseene i Norge, Sverige og Finland. Hensikten var å undersøke om det blir annerledes utstillinger når et folk som tidligere har blitt representert av andre nå selv skal utforme bilder av seg selv, sin kultur og sin historie. I følge Olsen forteller disse tre museene en historie om at den egentlige samiske kulturen er noe som bare eksisterte i fortiden. Slik står disse museene i fare for å reprodusere den stereotype etnografiske fortellingen om samene. Han legger dog til at de samiske museene er klar over denne problematikken og at flere museer aktivt forsøker å bestride det etnografiske bildet av samisk kultur og historie (Olsen 2000:26-28).

Janet E. Levy, professor i antropologi ved University of North Carolina, har undersøkt hvordan samisk forhistorie fremstilles i syv ulike museer i Norge, Sverige og Finland. Utstillingene ble besøkt i 1998-1999 og i 2002. I følge Levy er det store forskjeller mellom hvordan majoritetsmuseene og de samisk styrt museene fremstiller samisk forhistorie. Dis-

se forskjellene kan skyldes en rekke årsaker av både ideologisk og pragmatisk art, men samlet sett fører dette til at majoritetsmuseene og de samiske museene formidler ulike budskap om samisk historie og identitet. Levy hevder at disse forskjellene reflekterer ideologier som ligger implisitt i det å bygge urbefolkningers, nasjonale og pan-nasjonale identiteter. Dessuten gjenspeiler disse forskjellene forsøk på å legitimere samiske krav til land og kulturarv (Levy 2006:135).

Arkeologen Sharon Webb har skrevet en doktorgrad ved Cambridge University om hvordan arkeologisk fortid fremstilles i museer. Dette arbeidet omfatter blant annet en analyse av utstillingene ved fem samiske museer i Norge, Sverige og Finland (Webb 2006). De samiske museene vil naturlig nok ha en del fellestrekk. Webb skiller ut tre hovedtrekk: for det første fokus på reinsdyrnæring og nomadeli, for det andre understreker utstillingene at det tradisjonelle samiske leveviset var nært knyttet til og i balanse med naturen, og for det tredje finner Webb at utstillingene mangler tidsdybde og ikke viser forandring gjennom tid. Samene fremstilles som en tidløs og statisk kultur – et tradisjonelt folk som lever i harmoni med naturen. I likhet med Bjørnar Olsen mener hun at fordi de samiske museene har utstillinger uten tidsdybde står de i fare for å reprodusere etnografiske stereotyper. Hun forklarer imidlertid dette med at det i en periode var nødvendig for å bygge opp, understreke og forsterke samisk identitet, og at museene på denne måten ikke bare reflekterte, men også forhandlet frem og skapte samisk identitet. Samisk forhistorie er et politisk følsomt tema, fordi fremstillinger av hvem som historisk sett har hatt tilhold i ett område og hvor lenge de har vært der, knyttes opp mot rettigheter til territorier og naturressurser.

Som følge av dette er mange kuratorer forsikrings med å stille ut arkeologiske gjenstander. Dette bidrar til at samisk forhistorie blir usynlig på museene (Webb 2006: 175).

Sharon Webb finner altså at utstillingene ved samiske museer reproducerer etnografiske stereotyper av samisk kultur, men hun imøtegår samtidig denne kritikken ved å si at dette har vært viktig i en periode for å bygge samisk identitet, og at museene har spilt en viktig rolle i dette arbeidet. Selv om uttrykket i utstillingene kan virke likt, ligger det forskjellige motiver bak utstillingene hos majoritetsmuseene og de samiske museene (Webb 2006:174). De tidligste utstillingene i Karasjok, Kautokeino og delvis Ájtte, ble laget i en brytningstid etter at man hadde forlatt assimilering- og fornorskningspolitikken, og man begynte å bli klar over betydningen av en samisk identitet. I denne tiden, etter assimileringspolitikken, var mange usikre på hva det egentlig vil si å være same. Museene forsøkte å vise dette. De brukte da gjenstander som skulle understreke og forsterke samisk kultur, og skille denne klart fra majoritetskulturen. Sett i dette historiske lyset er det forståelig at fremstillingene ble relativt enkle og stereotipe. Fremstillingene måtte være enkle og lett gjenkjennelige, her skulle man bygge en kollektiv samisk identitet som var lett gjenkjennelig og som man kunne være stolt over. Det var nok også et visst behov for å idealisere og "forskjønne" samekulturen, fordi så mange negative ting var sagt om den tidligere. Webb understreker museenes dynamiske rolle i denne prosessen. Museene var aktivt med på å forhandle frem og skape 'det samiske'. Webb konkluderer med at det tidløse bildet av samekulturen som fremstilles på de eldste samiske museene ikke betyr at fortiden ikke er viktig, men at det rådende politiske klimaet ikke var

riktig for å gjøre denne fortiden gjeldende (Webb 2006:174 - 175).

Museet er ikke bare en formidler av kunnskap, men er også aktivt med på å skape kunnskap. Samiske museer er en arena der gjenstandenes og museenes aktive og skapende rolle trer tydelig frem. Levy har merket seg at alle de samiske museene hun besøkte har gitt kartet over Sápmi en fremtredende plass i utstillingene. Når de samtidig forenkler og stereotypiserer det samiske, og underkommunisere interne forskjeller, er det nærliggende å trekke paralleller til de kulturhistoriske museenes rolle på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. I stedet for nasjonalstatene Norge, Sverige og Finland er det nå nasjonen Sápmi som skal bygges. Det er interessant i denne sammenhengen å merke seg at både Olsen og Mathisen peker på at de samiske museene introduserer en ny meta-fortelling. De eldre etnografiske museene formidlet en fortelling om at naturfolkene en gang hadde vært en harmonisk og homogen kultur i balanse med naturen, mens nåtiden var preget av desintegrasjon, oppløsning av gamle idealer og kulturdød. Den nye meta-fortellingen som formidles på de samiske museene er at fortiden besto av utbytting fra Vesten/det moderne samfunnet, nåtiden består av etno-politisk motstand, og at fremtiden vil gi de innfødte en etnisk gjenfødelse (Mathisen 2004:7, Olsen 2000: 18).

Siden Olsen, Levy og Webb besøkte de samiske museene har nye utstillinger og nye museer kommet til, og flere majoritetsmuseer har endret gamle utstillinger eller laget helt nye utstillinger. I analysen av utstillingene vil jeg dels se utstillingene i et diakront perspektiv, hvor jeg ser utstillingen som en helhet, i henhold til endringer i konseptuelle og designmessige endringer i museumsutstillinger generelt. Dessuten vil jeg analysere deler av ut-

144 stillingene i henhold til begrepet intervisualitet. Begrepet er hentet fra Nicholas Mirzoeff (2002), og kan sies å være det visuelle motstykket til intertekstualitet. Det viser til at visuelle uttrykk bygger på og viser til foregående visuelle uttrykk, slik som tekster bygger på, referer til og spiller opp mot hverandre. Jeg tror at dette begrepet kan være et brukbart verktøy som kan vise og til dels forklare hvordan enkelte ”ikon” er gjengangere i eldre og nyere utstillinger, både på majoritetsmuseene og på de samiske museene. Et eksempel på et slikt ikon er scenen hvor en mannekeng i tradisjonell samedrakt står ved siden av et utstoppet reinsdyr, ofte plassert i et vinterlandskap (diorama). Denne ikoniske scenen var til stede allerede i den første utstillingen om samisk kultur ved Nordiska museet i Stockholm i 1874, og brukes fremdeles i museumsutstillinger i dag, både på samiske museer og i majoritetsmuseer. Uttrykket er det samme men konteksten forandres, og med det forandres også meningsinnholdet. Her kan man snakke om en essensialisering av det samiske, og for de samiske museenes del kan man snakke om en form for strategisk essensialisme, jamfør Sharon Webb’s observasjon av behovet for å understreke og forsterke det unikt samiske, og skille det ut fra majoritetskulturen, som nevnt tidligere. Janet E. Levy viser at selv om det ideologiske budskapet som formidles på majoritetsmuseene og i de samiske museene er forskjellig, så benytter de seg av noen av de samme ikonene for å formidle dette budskapet. Snøscooter, sjamantromme og lavvo er materielle uttrykk som går igjen i de fleste utstillingene. På majoritetsmuseene passer lavvoen inn i fremstillingen av samisk kultur som ”stivnet” en gang på 1700- 1800-tallet, en tradisjonell kultur uten fortid og uten fremtid. På de samiske museene er lavvoen med på å understre-

ke samisk egenart, og å gjøre krav på landskapet og territorier knyttet til tamreindrift (Levy 2006: 142-143).³ Med et post-kolonialt perspektiv kan slike ikon leses som en slags konfrontasjonsøyeblikk, hvor ”den koloniserte andres” omforming av de vestlig skapte identitetsposisjonene destabiliserer og utfordrer de vestlig skapte diskursene fordi den andre, som har vært et objekt i de vestlige diskursene, nå agerer som subjekt (Simonsen 2003:167-182).

PhD-prosjektet forventes avsluttet i 2013.

NOTER

1. Prosjektet ledes av Saphinaz-Amal Naguib fra Institutt for kulturstudier og orientalske språk (IKOS) ved Universitetet i Oslo. Andre deltakere er Arne Bugge Amundsen, Olav Christensen og Line Esborg, alle fra IKOS. Mariann Mathisen fra Universitetet i Tromsø og Marzia Varutti som YGGDRASIL-forsker og gjesteforsker ved IKOS har også vært tilknyttet prosjektet. Prosjektet finansieres av Norges forskningsråd gjennom KULVER-programmet. Mønstre av kulturell versetting avsluttes i 2011 og noen av resultatene skal publiseres i et spesialnummer av tidsskriftet ARV.
2. Det er også et samisk museum i Russland som jeg har valgt å ikke inkludere i dette prosjektet, dels på grunn av språkproblemer og dels fordi materialtilfanget allerede er stort nok.
3. Jamfør lavvoen som ble reist foran Stortinget under Alta-Kautokeino-saken.

LITTERATUR

Baglo, Cathrine 2001: *Vitenskapelige stereotypier. Om konstruksjonen av samene som kulturhistorisk enhet*

- i tida fram mot 1910*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Barth, Fredrik (red.) 1969: *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Universitetsforlaget, Bergen.
- Bergstøl, Jostein 2008: *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. Acta Humaniora nr. 325, 2008. Universitetet i Oslo.
- Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar 2004: *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen akademisk forlag, Oslo.
- Jones, Siân 2005 (1997): *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*. Routledge London and New York.
- Lidén, Hans Emil 1991: *Fra antikviteten til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Levy, Janet E. 2006: Prehistory, Identity and Archaeological Representation in Nordic Museums. i: *American Anthropologist*, Vol. 108, Issue 1, pp. 135-147.
- Mathisen, Stein R. 2004: Representasjoner av kulturell forskjell. i: *Tidsskrift for kulturforskning*, Volum 3, nr. 3. Novus forlag, s. 5-25.
- Mirzoeff, Nicholas 2002 (1998) (ed.): *The Visual Culture Reader*. Routledge, New York.
- Odner, Knut 1983: *Finner og terfinner: etniske prosesser i det nordlige FennoSkandinavia*. Oslo Occasional Papers in Social Anthropology 9, Oslo.
- Olsen, Bjørnar 2000: Bilder fra fortida? Representasjoner av samisk kultur i samiske museer. i: *Nordisk museologi* 2000, nr. 2, s. 13-30.
- Olsen, Bjørnar 2004: Hva er samisk forhistorie?. i: Krohg, Mia Helena og Schanche, Kjersti (red.): Samisk forhistorie. Rapport fra konferanse i Lakselv 5.-6. September 2002. *Varanger Samiske Museums Skrifter*. Varangerbotn.
- Olsen, Bjørnar 2007: Samenes fortid som arkeologisk forskningsfelt – virkningshistoriske utfordringer. I: Lundström, Inga (red.): *Historisk rätt? Kultur, politik och juridik i norr*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Shetelig, Haakon 1944: *Norske museers historie*. Festskrift til Thor. B. Kielland på 50-års dagen 9.12.1944. J. W. Cappelen forlag, Oslo.
- Simonsen, Dorte Gert 2003: *Tegnets tid. Fortid, historie og historisitet efter den sproglige vending*. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet.
- Webb, Sharon 2006: Making museums, making people: the representation of the Sámi through material culture. i: *Public Archaeology* Vol. 5. James & James Ltd, London. p. 167-183.

Silje Opdahl Mathisen, stipendiat

*Adresse: Institutt for kulturstudier og orientalske språk,
Universitetet i Oslo
Postboks 1010 Blindern
0315 OSLO
Norge*

E-mail: s.o.mathisen@ikos.uio.no